

РУСИЯ ВЪЖДЕЛЕНА

Николай Марангозов

В родословното ни дърво се открояват скромни фигури на майстори ковачи, свирци и марангози. Между тях е моя баща — Цаньо Нейков — уважаван и заслужил на времето резбар (марангозин). Той почина в 1956 г. като заслужил художник на републиката. В техния живот много неща са се променяли: често са били и сити и гладни, били са уважавани и унижавани, обичани и мразени, имот са губили и спечелвали, ала винаги неизменна е била само любовта им към дяда Ивана. . .

По онова време в Тревненския край не е имало постоянно турци, защото селата са пазели планинските проходи и хората са се чувствували някак като в своя „губерния“: по-независими и по-свободни. И затова безпрепятствено помежду си са изповядвали святата си любов и упование към Русия и към всичко руско.

Цялата ни рода се е отнасяла с уважение и преклонение към военната сила на братушките, защото са я почувствували, когато са ни освободили от робията на поганците. Много добре помня как се е говорило нееднократно у нас за посрещането на руските солдати в Късовци, за пристигането на княз Дондуков във Велико Търново и за всичките подвизи на братушките и на нашите опълченци на Шипка балкан. И сега е като пред очите ми нашата „приёмна“ стая, в която наред с двете, поставени в рамка щампи на Хаджи Димитър и Стефан Караджата, сияеше портретът на генерал Столетов, поставен в рамка, изработена с резба от лалета. . .

И това никак не беше случайно.

Майчиният ми вуйчо — Йовчо Ненков — бе заслужил опълченец от боевете при Шипка и Шейново. Той ни е разказвал в къщи как са се били рамо до рамо с „казаците“, как са си помагали в най-трудните моменти на ожесточените сражения и колко руйна кръв са пролели най-всеотдайно за нашата свобода. . .

По-късно, когато взех по-внимателно да вниквам в езика на Пушкин и Толстой, да се зачитам по-продължително време в руските списания и книги, аз открих голямата притегателна сила и на един огромен и необхвaten свят, в който се влюбих за цял живот. Почувствувах какво значи голяма литература какво означава за света един Толстой, един Достоевски, Гогол, Пушкин или Чехов. . .

Любовта ми към Русия въжделена, към руската култура и литература, някак съвсем спонтанно и съвсем естествено се съхрани и продължи в душата ми и след победата на Октомври. Нали това бе победа на великия руски народ! Помня как от фронта се завърнала някои гимназисти от горните класове, които били демобилизирани по някакъв параграф, за да продължат

учението. Те разказваха с особено настръвнение за револуцията на „большевиките“ и за побратимяванията с руските войници на Добруджанския фронт. Изглежда тези ученици-фронтовици са си разбирали от работата щом успяха да накарат цялата Априловска гимназия на работническо Габрово да пее „Интернационала“ вместо „Шуми Марица“. . . Директорът зеленееше от яд, но фактът си е факт.

Неусетно някак се убедих, че в Русия е станало нещо голямо, което трудно проумявах: большевиките свалили от престола царя, заточили го някъде в Сибир, а после. . . Изгонили и всички князе, генерали и офицери, все храненици на двореца. Някои от тези господа имах възможност и лично да срещна пияни и разпосани по улиците на Габрово. Сред тях имахе и народни хора. Просто избягали заедно с господарите си. Но в необятната Матушка бяха останали руският мужик, който не се отделя така лесно от земята, и работниците. Те бяха победили. Победил бе народът. Руският народ. Тази моя обич към него личи още в ранните ми работи.

Разлистете „На повратки в село“, 1940, и сами ще се убедите. Но преди тази поема, още през 1937 г., аз възпях прелета на Северния полюс от съветските авиатори Чкалов, Беляков и Байдуков. Тази моя „Полярна поема“ бе написана на стълбички, а ла Маяковски, и поместена в списанието на авиацията „Летец“. То беше уж на военните, но как стана тази работа, на мене и днес не ми е ясно. Изглежда хора, които са си разбирали от работата, е имало навсякъде. . . Хвала им!

А след народната победа на Девети септември аз вече издадох пет отделни книги, посветени на темата Русия и Съветския съюз: — „Писмо от Артек“, 1951, „От Ялово до Воронеж“, 1951, поема, за която станях лауреат на наградата на Националния комитет за защита на мира за 1952 г.; „Заветен път“, стихове, 1957; „Паметен ден“, поема, 1958 и „Русия възжелена“, лирична хроника в девет цикъла, 1965 година.

В тези книги най-ярко са отразени моите чувства, мисли и любов към СССР, към руския народ и към цялото дружно семейство на съветските народи. В „Русия възжелена“ отделям цяла глава, за да покажа прекия отзвук на Октомври у нас. А в друг откъс от същата книга разказвам за срещата на българските студенти, учещи се в Берлин, с Владимир Маяковски. . .

Като млад студент в Германия аз имах щастливата възможност на два пъти да чуя мощния глас на съветския поет. Беше към края на ноември на 1922 г. Тогава у нас бяха на власт земеделците. И затова демократично настроени студенти организираха среща с нашумелия тогава съветски писател, еднакво тачен и отричан. . .

Аз бях вече понаписал нещичко, бях и издал там моите стихове, поместени в „Под разцъфтелите липи“, 1917. Имах, както се казва, нещо налице. Но писателско самочувствие няхах. Все пак това никак не ми попречи да отида на тази знаменита среща, уредена в българския студентски ресторант „Родина“ в Берлин на Ваймарерщрасе. Другата среща бе в Блютнер зал на Нолдendorffшрасе. По-импозантна бе срещата със студентите на България, за която искам да разкажа съвсем накратко.

Нашите момчета бяха разгласили устно, но бяха и написали на черната дъска „важното съобщение“, че в шест часа ще се състои въпросната среща. Стекоха се маса студенти. Салонът се препълни. Гости ни бяха дошли и някои студенти от балканските страни, научили за идването на поета.

Неколцина студенти дежурехме в снежната партина пред клуба час преди определеното време. Пък един студ беше, че още помня как хапеше ушите. Не ме съдржаше на едно място. Мъчех се да си го представя как изглежда и изобщо любопитствувах да видя жив съветски писател. . .

По едно време гостът се зададе, придружен от един наш колега, много млад и много енергичен и културен еврейин. Маяковски стърчеше високо над главата му, може би два пъти по-едър от него: с крачка на гигант, но с изискана и елегантна походка. Имаше нещо много фино в неговите маниери. Хер Бибър, съдържателят на ресторанта, почерпи госта с хубава немска бира. Маяковски жадно я изпи и влезе в затопления и малко задимен салон. Председателят представи необичайния и знаменит наш гост и сърдечно му благодари за отзивчивостта от името на българското студентство. Когато той съобщи, че за първи път ще имаме възможност да чуем съветска поезия и то лично от съветски поет, целият салон се запали от някакъв взрив. Бурните ръкопляскания сякаш не се побираха. Ще продължат тавана. Случи се нещо небивало. . . .

На малката естрада се изкачи с едри и смели крачки като за ръкопашен бой Маяковски. И сякаш с тялото си изпълни цялото пространство пред очите ни. Силно впечатление правеше на всички неговата внушителна стойка: горда и бойка. Беше в обикновен пътнически костюм, последна парижка мода. Ала въпреки изисканата кройка, нещо шокираше: с пътни дрехи да се излиза на рецитал; не е ли предизвикателство?! . . .

Ала Маяковски бавно и съсредоточено търсеше контакт с публиката. Той започна сам да ѝ се представя и то съвсем обикновено и просто. С един мек и приятен глас съобщи полушеговито, полусериозно, че не за слава е тръгнал по света, че не за лична изгода предлага своята поетическа стока по такъв начин, по който бакалинът предлага и хвали своите черешки. Не всеки купувач ги харесва от пръв поглед и предпочита да пробва, преди да купи. Но как ще пробват неговата „стока“. Той предупреди внимателно публиката, че за зла негова чест, поезия като неговата досега не е преподавана в училище. Не се съмняваше, че сме чели Пушкин и Шели и даже Андрей Бели, но това съвсем не го утешаваше. Той искаше да усети стойността на своя поетически принос към революцията. . .

Контактът между публиката беше установен.

След една продължителна пауза, когато всичко утихна, съвсем утихна, че чак чуваш шума на биещото в слепоочията сърце, Маяковски свъси едрите си вежди, раздвижи тялото си, разкрачи се, повдигна високо гърдите си, вдигна в юмрук високо дългата си десница и изрева нещо гръмовно. Като лъв. Нещо съвсем необичайно. Неговият баритон ту затихваше, ту бурно заливаше целия салон. Всички мълчат по местата, атакувани от картежния словесен огън. Имах чувството, че той се кара някому. И то твърде на място. Дори ти става приятно, че го поставя там, където му е мястото. Гръмогласното ехо се бие в стените, сякаш ще ги събори. Думите излизат от устата му като бомби. Такова е усещането ми. Всъщност той разговаряше не с кого да е; ами със слънцето. Канеше го предизвикателно да слезе от пъклените простори и се заканваше на това небесно светило. Заповядваше му като на момче да слезе на руска закуска. — Не се ли шегува този човек с нас?! — Хем се питам, хем се чудя на поривистия поет. Взах да се съмнявам в познанията си по руски език. Съзирам учудването и на околните. Но когато слънцето слезе на дача в Пушкино да пие чай и закрачи с кокилите на своите лъчи, разбрах нещо много важно от разговора на поета и слънцето и от обещанието им, че те двамата — поетът и слънцето — ще светят много-много години над Русия и над света. . .

Когато започна своя „ляв марш“ публиката съвсем оглуша. Маяковски просто цепеше въздуха, сякаш ревеше ранена мечка или едновременно излизаше от устата му гърма на няколко pistolетни циви, насочени срещу глутница вълци. Баритонът му особено натъртваше на: дай левий, левий, левий!

И като на сън ми е, сякаш и сега чувам как Маяковски запита:

— Кой крачи там с десния?

Кой крачеше? — Може би аз, може би вие? Може би всички, които малко знаят за младата съветска република. . . Много добре разбрах тогава скритото съдържание на този „ляв марш“, който някак бавно, ала сигурно насочваше хората в правия път на социализма и комунизма. . .

Този неповторим трибун носеше в гласа си нещо от могъществото на Шаялини или от силата на приказните руски богатири. Той се сражаваше с песни, атакуваше с необичайни слова и рими, предупреждаваше със суровото изражение на лицето си, станало червено и възбудено. Той напомняше, за да не се забравя, че Съветска Русия диша с огромните си гърди, че намира гигантски сили за борба и ще срещне победоносно всякакви пречки по пътя към щастието на всички трудови хора. . .

Когато Маяковски свърши целия си рецитал, по лицето му отново кацна първата ведрост и чиста усмивка. Усмивка на едно голямо дете, което бе радостно, че е донесло шестлица на отрудените си родители. Той се поклонил съсем съдържано, но елегантно, въпреки едрата си фигура. Чак тогава нашият студентски „Хайм“ се разтърси от френетични овации. . .

Това събитие, по всичко личи, ми е направило толкова силно впечатление щом още тогава съм си го записал накратко в студентската си тетрадка.

По-късно аз вече не съм го виждал. Помня само слуха за неговата трагична смърт.

Не преставах да се интересувам от всичко онова, което можеше да се прочете или види. Съветските филми например, които се даваха у нас, ме караха да размишлявам по много въпроси на съветския и на нашия живот. Несъзнателно правех паралели. И да призная, виждах се някак откъснат от големите проблеми на живота, макар че, мислех си, съм на правилни позиции. Художественото действие на филмите ме възблячаше още повече в моите размисли и във водовъртежа на бурните събития. Мелодиите в тези филми и досега помня, защото те ми носеха нещо съкровено от патоса на една велика страна и на един народ, които обичах и които тогава, за съжаление, все още не познавах добре. . . Сега е вече друго!

По-отблизо с някои от поетите на Съветската страна се запознах посредством Антологията на съвременната руска поезия, която навремето Христо Радевски състави и издаде.

Много неща съм научил от разговорите си с много наши поети и писатели. Веднъж се разхождахме по алея „Яворов“ с автора на „Моторни песни“ и неведнъж сме се възхищавали от търсенията на талантливите съветски поети. Вапцаров изключително високо ценеше както Максим Горки, класика на социалистическия реализъм, така и таланта на Маяковски, на Блок и на много други съветски писатели. . .

Лично аз считам, че без съветската литература целият свят би бил не само много беден, но и много тъжен. . . Специално за българския народ и за неговата творческа интелигенция и по-специално за писателите, художествената литература на съветските народи е един огромен и то широко разтворен прозорец към света, без който не мога да видя настоящето и бъдещето на нашата литература. Чрез съветската литература и чрез всичко, преведено на руски език, аз следя световния литературен процес, а същевременно оглеждам и личния си творчески ръст. За мен съветската литература е критерий, своеобразен барометър за развитието на художественото познание на света. Тя е най-прогресивната съвременна литература. Един значителен факт, който ме преизпълва с истинска гордост. . .